İSFERÂÎNÎ (Şehfûr, Tâhir bin Muhammed)

Tefsîr, kelâm, Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, şâir. Künyesi Ebü'l-Muzaffer olup ismi Tâhir bin Muhammed'dir. Horasan'da İsferâîn şehrinde doğdu. Oraya nisbetle İsferâînî denildi. Şehfûr lakabıyle meşhûr oldu. Tûs şehrindeki Nizamiye Medresesine müderris ta'yin edildi. 471 (m. 1078) yılında Tûs'ta vefât etti.

Temel din ve âlet (yardımcı) ilimlerine sahip olduktan sonra, çeşitli memleketlere âlimlerin ilimlerinden istifâde edebilmek için seyahat eden Ebü'l-Muzaffer Şehfûr İsferâînî, Esam, Ebû Ali Rifâ', Ebû Mensûr Bağdadî ve daha birçok âlimden ilim tahsil etti. Tefsîr ve kelâm ilminde meşhûr oldu. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Her dalda ilim sahibi idi. Nizâm-ül-mülk tarafından Tûs'daki Nizamiye Medresesi'ne müderris ta'yin edildi. Tûs şehrinde yıllarca kalıp, orada dersler verdi. Üstâd, İmâm Ebû Mensûr Abdülkâhir bin Tâhir Bağdâdî'nin kızı ile evlendi. Evlâtları, Belh şehrinin âlim ve faziletlilerinden oldular.

Çok cömert olan Ebü'l-Muzaffer İsferâînî, evinde dünyâ malı bulundurmaz, eline geçenin ihtiyâcından fazlasını fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Eline çok mal geçmesine rağmen, hiçbir zaman zekât nisâbına mâlik olmamıştı. Çünkü eline geçen mal, hemen bir fakirin evine doğru yola çıkarılırdı. Çok ibâdet eder, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışırdı. Tûs şehri, yıllarca onun saçtığı ilim ışıklarıyla parladı. Kendisinden birçok kimse ilim öğrenip istifâde etti. Ebü'l-Muzaffer Şehfûr İsferâînî, engin bilgisi, keskin zekâsı, doğruyu gören aklı ile, doğru yoldan sapanlara güzel cevaplar verip susturdu. Kelâm ve tefsîr ilimlerinde kıymetli kitaplar yazdı. "Tefsîr-ül-kebîr" adı da verilen "Tâc-üt-terâcim fî tefsîr-il-Kur'ân lil-e'âcim" adlı eseri meşhûrdur. Kelâm ilmine dâir yazdığı "Et-Tebsîr fiddîn ve temyîz-ül-firkat-in-nâciyet-i an-il-firak-il-hâlikîn" adlı eserinde, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerine tâbi olanların ebedî saadete ereceklerini, onların yolundan ayrılanların sapıklıktan kurtulamayacaklarını bildirmektedir.

Çok güzel şiirler de yazan Ebü'l-Muzaffer Şehfûr İsferâinî, bir şiirinin tercümesinde kendi nefsine şöyle demektedir:

"Verdiğin üç-beş parça mal ile cömert oldum sanma! Asıl cömertlik, çok mal verdiği halde, en az verenin kendisi olduğunu düşünmektir. Verdiği mal karşılığında teşekkür ve iltifât bekleyen cömert değildir. Teşekkür, minnet ve eziyete aldırış etmeyen kimseye, cömertliğinden dolayı iltifâtın bir zararı olmaz."

Hilâl bin Âlâ'ya şu ma'nâdaki şiiri söylediği bildirilmektedir:

"Bana zekât borcun var mı diyenlere çok şaşarım. Mirasçılarıma mal değil, iyilik ve güzellikler bıraktım. Birçok defa dünyâ malı ile elim dolup taştı. Sadaka vermekten başka birşey düşünmediğimden hiçbir zaman zekât nisâbına mâlik olacak kadar malım olmadı. Böyle cömert olan kimselerin zekât borcu olduğu nerede görülmüştür?"

Ebü'l-Muzaffer Tâhir bin Muhammed el-İsferâînî, "Et-Tebsîr fîl-firak" isimli kitabının önsözünde, şunları kaydediyor:

> Allahü teâlâ, En'âm sûresinin 79. âyet-i kerîmesinde İbrâhim aleyhisselâmın Îmânından haber verirken, meâlen onun şöyle dediğini beyân buyurmuştur "Şüphesiz, ben sâdece hak dîne (tevhîde) boyun eğip, yüzümü yerleri ve gökleri yaratmış olan Allaha çevirdim ve ben müşriklerden (O'na ortak koşanlardan) değilim." Bu âyet-i kerîmede, onun "Hanîf' dini üzere olduğu, ya'nî putlara tapmadığı, şeytanın yollarından uzak durduğu, Allahü teâlânın dinine muhalif olan yol ve dinlerden uzak kaldığı bildiriliyor. Bunun benzeri, Resûlullaha (aleyhisselâm) inzal buyurulan şu âyet-i kerîmelerde görülmektedir En'âm sûresinin yüzellidokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurulmaktadır. "Peygamberlerin bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr etmek veya hükümlerin bir kısmını tanımamak sûretiyle dinlerini ayrı ayrı fırkalara ayırarak parçalananlar var ya, senin onlarla hiçbir ilgin yoktur..." Muhammed sûresinin ondokuzuncu âyet-i kerîmesinde de meâlen şöyle buyurulmuştur. "Şimdi (Ey Resûlüm)! Şunubil ki, Allahtan başka hiçbir ilâh yoktur." Allahü teâlâ, bu âyet-i kerîmelerde Resûlüne, ma'rifetullaha ve Allahü teâlânın dinine muhalif olan her dîni terk etmesini emretmiştir. Yine O'na kendisinden haber verirken, Allahtan başka ilâh olmadığını ve ibâdete yalnız O'nun lâyık olduğunu bildiren vasıfları toplayan ma'rifetine dâir sıfatlarla kendisini anmayı emretmiştir. Allahü teâlâ, En'âm sûresinin yüzaltmışbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurmuştur: "De ki: Beni, Rabbim, şüphesiz dosdoğru bir yola hidâyet buyurdu; O, öyle bir din ki, gayet sağlam ve devamlı, İbrâhim'in Hakka yönelmiş tevhîddîni; ve O (İbrâhim), hiçbir zaman müşriklerden olmadı."

Allahü teâlâ, bütün insanlara, cinnîlere ve meleklere "La ilahe illallah" ya'nî Allahtan başka ilâh yoktur demelerini buyurmuştur. Cenâb-ı Hak, İhlâs sûresinin birinci ve ikinci âyet-i kerîmelerinde meâlen; "(Ey Resûlüm) De ki: O, Allahtır, tektir" buyurmuş, kendisini kemâl sıfatlarıyla vasfetmiş, aynı sûrenin üç ve dördüncü âyet-i kerîmelerinde ise meâlen; "Doğurmadı, O, doğurulmadı da. Hiçbir şey de, O'na denk olmamıştır" buyurarak kendinden noksanlıkları nefyetmiştir.

Bâtılın sıfatının hakîkatine ermeyene, hakkı bilmek mümkün olmaz. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâmı, O'na hakkı, i'tikâdlarının ve ma'rifetlerinin sahih olması için suâl ederler, bâtılı ve şerri de onlardan kaçınmak için sorarlardı. Hattâ Huzeyfe-i Yemânî (radıyallahü anh) buyurmuştur ki: "İnsanlar, Resûlullahtan (aleyhisselâm) hayrı soruyorlardı. Ben ise, O'na şerri soruyordum." Hazreti Huzeyfe'nin böyle yapması, şerri tanıyarak, ondan istenildiği gibi kaçınmak içindi. Zira, onu tanımayan ona düşebilir. Nitekim şâir şöyle demiştir: Şerri (kötülüğü), kötülük yapmak için değil, ondan korunmak için öğrendim. Kim kötülüğü hayırdan (iyilikten) ayıramıyorsa ona düşer."

> Resûlullah (aleyhisselâm) İslâm cemâati içerisinde, önceki dinlerde meydana geldiği gibi, muhtelif fırkaların zuhur edeceğini haber vermişlerdir. Birgün Eshâb-ı Kirâma (r.anhüm):"Yahudiler yetmişbir fırkaya ayrıldı. Hıristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim ise yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Hepsi Cehenneme gidecek, ancak bir fırkası kurtulacaktır" buyurmuş, onlar da "Yâ Resûlallah! Fırka-i nâciye (kurtulacak olan fırka) kimlerdir?" diye sormuşlar Resûlullah da (aleyhisselâm), "Benim ve Eshâbımın izinde gidenlerdir" diye cevâp vermişler, bir başka rivâyette, "(Onlar) cemâattir (Cumhûr-i müslimîndir)" buyurmuşlardır. Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiğine göre, Resûlullah (aleyhisselâm) Âl-i İmrân sûresinin yüzaltıncı âyet-i kerîmesi olan "Kıyâmet gününde bir takım yüzler ak ve bir takım yüzler de kara olacak..." meâlindeki âyetin tefsîri hakkında şöyle buyurmuşlardır: "Yüzleri ak olan cemâat (Cumhûr-i müslimîn), yüzleri kara olanlar ise hevâ ehlidir. (Bid'at ve dalâlet sahipleridir)". Resûlullah (aleyhisselâm) bu ümmetin hevâya bulaşacağını (ya'nî bu ümmetten birçok kimselerin bozuk fırkalara intisâb edeceğini) beyân buyurmuştur. Hevâ ehlinden çoğu, zâhirde fırka-i nâciye ile beraber ise de, imânın hakîkatinde onlardan ayrılmaktadırlar: Mü'minin, bid'at fırkalarından ayrılabilmesi ve onların sapıklıklarından kendisini koruyabilmesi için, onların hâlini bilmesi, onların şüphe ve bid'atlerinden akidesini koruması ve Allahü teâlânın âyet-i kerîmede bildirdiği kimselerden olmaması lâzımdır. Nitekim Allahü teâlâ, Yûsuf sûresinin yüzaltıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; "Onların çoğu, Allahü teâlâya şirk koşmaksızın, îmân etmez" buyurmuştur. Bu husûsta Resûlullah (aleyhisselâm) de şöyle buyurmuştur: "Kalbinde zerre miktarı kibir, ya'nî küfür bulunan kimse Cennete girmez. Kalbinde zerre miktarı îmân bulunan kimse de Cehennemde kalmaz." insanı kurtaracak olan zerre miktarı îmân, bütün bid'atlerden, ilhâddan ve küfrün her çeşidinden sâlim olan (arınmış) sahih bir i'tikâddır. Akıllı kimse için bütün bid'at nevileri ve bid'at ehli ortaya çıkmadıkça (onları tanımadıkça), îmânın hakîkati, hepsinden arınmış bir şekilde açığa çıkmaz. Hazreti Peygamberin (aleyhisselâm) kelâmı doğru, va'di haktır. O'nun, müslümanlar arasında bulunacağını haber verdiği dalâlet (sapıklık) fırkalarının ortaya çıkacağından şüphe yoktur. Fakat müslüman âlimlerden ehl-i tahkîk olanlar bunda ihtilâf etmişlerdir. Tahkîk ehli âlimlerden ba'zıları: "Müslümanlar arasında çıkacağı bildirilen bid'at ehli fırkalar, henüz tamamlanmamıştır; şu anda bir kısmı' mevcûd olup diğer bir kısmı ise, kıyâmet gününden önce meydana gelecektir. Hazreti Peygamberin (aleyhisselâm) haber verdiği şeyler şüphesiz olacaktır" demişlerdir. Ba'zı âlimler ise; "Bu fırkaların hepsi, İslâm cemâati arasında meydana gelmiştir. Mü'minin, akidesini onların bozuk akidelerinden ve dinini onların sapık dinlerinden ayırması lâzımdır" buyurmuşlardır.

İmâm-ı İsferâînî, "Et-Tebsîr fil-firak" isimli eserinin "Ehl-üs-sünnet vel-cemâat i'tikâdının beyânı" başlıklı onbeşinci babında buyuruyor ki:

> Allahü teâlâ Peygamberler gönderdi, kitablar indirdi, emir ve nehiyler verdi, sevâb ve ıkâbı (ceza) beyân edip, Peygamberlerini (aleyhisselâm) kendilerinin doğruluğuna delâlet eden mu'cizelerle te'yîd etti (kuvvetlendirdi). Onların lisânı üzere, tevhîdi ve İslâmiyeti (akâid ve fıkhı) bilmeyi farz kıldı. Onların her söyledikleri

doğru, her yaptıkları haktır. Onların bu vasıflarına delâlet eden ilim, sâdık olduklarına ve sözlerinin doğruluğuna delâlet eden zâhirî mu'cizelerin meydana gelmesidir. Cenâb-ı Hak, tevhîd, akâid ve fıkhı farz kılmış ve bunu kitabında ba'zı âyet-i kerîmelerde topluca, ba'zı âyet-i kerîmelerde tafsilâtıyle beyân etmiştir. Topluca bildirmesi, Nisa sûresinin yüzaltmışüçüncü âyet-i kerîmesinde olmuş, Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurmuştur: "Nûh'a ve ondan sonraki Peygamberlere vahy ettiğimiz gibi (Habîbim) sana da vahy ettik ve yine İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, Ya'kûb'un çocuklarına, Îsâ'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a Süleymân'a da vahy ettik ve Davud'a Zebur'u verdik."

Mufassal (ayrıntılı) olarak da şu âyet-i celîlelerde bildirilmiştir. Allahü teâlâ A'râf sûresinin ellidokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "And olsun, biz Nûh'u Peygamber olarak kavmine gönderdik de, o şöyle dedi: "Ey kavmim! Allaha ibâdet ve itaat edin, sizin için ondan başka bir ilâh yoktur. Ben üzerinize gelecek çok büyük bir günün azâbından hakîkaten korkuyorum." Hûd sûresinin yirmibeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Gerçekten biz Nûh'u, şöyle desin diye kavmine gönderdik: "Haberiniz olsun, ben size azâbın sebeblerini ve kurtuluşun yolunu açıklayan bir korkutucuyum." Gâfir (Mü'min) sûresinin otuzdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Doğrusu Mûsâ'dan önce Yûsuf da size mu'cizeler getirmişti. O vakit de onun size getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet vefât ettiğinde de: "Bundan sonra Allah asla Peygamber göndermez" dediniz. İşte Allah (dîninde) haddi aşan şüpheciyi böyle saptırır." Yûnus sûresinin yetmiş beşinci âyet-i kerîmesinde ise, meâlen; "Bu Peygamberlerden sonra, Mûsâ ile Hârûn'u Fir'avn ve cemâatine mu'cizelerimizle gönderdik. Kibirlenerek îmân etmediler ve günahkâr bir kavim oldular" buyurmuştur.

Bu konunun topluca bildirildiği âyet-i kerîmelerden bir kısmı da şöyledir. Allahü teâlâ, Nisa sûresinin yüzaltmışdördüncü âyetinde meâlen; "Gönderdiğimiz öyle peygamberler vardır ki, onları bundan (bu sûreden) önce sana beyân ettik, öyle peygamberler de vardır ki, sana onların kıssalarını bildirmedik..." buyurmuş. Gâfir (Mü'min) sûresinin yetmişsekizinci âyet-i kerîmesinde ise meâlen; "(Ey Resûlüm) gerçekten biz senden önce birçok peygamberler gönderdik, onlardan kimini sana haber verdik, kimini de sana haber verip anlatmadık..." buyurmuştur.

Muhammed (aleyhisselâm) Allahü teâlânın Resûlüdür. Risâletinde, bütün fiil ve sözlerinde sâdık idi. O'nun mu'cizesi Kur'ân-ı kerîm idi. İnsanları münâzaraya da'vet etmiş ve kendilerinden itaat istemiştir. Onlara, ne zaman Kur'ân-ı kerîme benzer bir sûre getirirlerse, itaat etmeleri gerekmiyeceğini beyân buyurarak meydan okumuştur. O dili bilenler, kendilerinden ve nesillerinden itaat mükellefiyetini, mallarındaki hakları düşürmek için çalışmışlar, buna muktedir olamamışlardır. Eğer getirdikleri sözle, kendilerinden, mallarından ve aile efradından, mükellefiyetleri kaldırmaya güçleri yetseydi, harbe, sulha ve kıtale yönelmezlerdi ki, bu kıtalin sonunda; ölüm, esîr düşme, köle olma, mallarda ve elde bulunan diğer şeylerde yağma ve gasb vardır. Bunu (Kur'ân-ı kerîmin bir âyet-i kerîmesinin de olsa benzerini) getiremeyince, onların Kur'ân-ı kerîmin üstünlüğü karşısında acze düşerek bu işten yüz çevirdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Mûsâ aleyhisselâm zamanında Fir'avn'ın sihirbazları, ona karşı durmaktan âciz kalmışlar, birçokları, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) da'vetinde haklı olduğunu kabûl ederek onun getirdiklerine îmân etmişlerdir, Îsâ aleyhisselâm da getirdiği mu'cizelerin bir benzerini getirme husûsunda doktorları âciz bırakmıştır.

Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) nübüvvetinin hak olduğu, Allahü teâlânın kitabında açıkça ortaya konulmuştur. Bu husûsta, cenâb-ı Hak Ahzâb sûresinin kırkbeş ve kırkaltıncı âyet-i kerîmelerinde meâlen; "Ey Peygamber! Seni ümmetinden (tasdîk edenlerle etmiyenler üzerine) bir şâhid, (mü'minlere Cenneti) bir müjdeleyici, (kâfirleri de

Cehennemle) bir korkutucu gönderdik. Hem Allahın dînine ve O'na ibâdete, O'nun izniyle bir da'vetçi, hem de nûr saçan bir kandil olarak" buyurmaktadır.

Fetih sûresinin 29. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurulmuştur "Muhammed (aleyhisselâm) Allahü teâlânın peygamberidir ve O'nunla birlikte bulunanların (ya'nî Eshâb-ı Kirâmın) hepsi kâfirlere karşı şiddetlidirler. Fakat, birbirlerine karşı merhametli, yumuşaktırlar. Bunları çok zaman rükû'da ve secdede görürsünüz. Herkese dünyâda ve âhırette her iyiliği, üstünlüğü, Allahü teâlâdan isterler. Rıdvânı, ya'nî Allahü teâlânın kendilerini beğenmesini de isterler. Çok secde ettikleri yüzlerinden belli olur. Onların hâlleri, şerefleri böylece Tevrat'ta ve İncîl'de bildirilmiştir. İncîl'de de bildirildiği gibi, onlar, ekine benzer. İnce bir filiz yerden çıkıp kalınlaştığı, yükseldiği gibi, az ve kuvvetsiz oldukları hâlde, az zamanda etrâfa yayıldılar. Her tarafı îmân nûru ile doldurdular. Herkes filizin hâlini görüp, az zamanda nasıl büyüdü diyerek, şaşırdıkları gibi, hâl ve şânları dünyâya yayılıp, görenler hayret etti ve kâfirler kızdılar."

Peygamber efendimizin nübüvveti, Kur'ân-ı kerîmde müteaddit yerlerde zikredilmiştir. O'nun mu'cizesinin vasfedilmesi husûsunda Allahü teâlâ Bekâra sûresinin 23. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurmuştur: "Eğer kulumuza (Hazreti Muhammed'e (aleyhisselâm) indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphede iseniz, haydi sizde onun benzerinden (fesahat ve belagatta ona eş) bir sûre getirin ve Allahtan başka şâhidlerinizi (putlarınızı, şâir ve âlimlerinizi) de yardıma çağırın, (şayet bu beşer kelâmıdır) sözünde sâdık (doğru söyliyen) kimseler iseniz." Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) mucibiyle amel ettiği şey İslâmiyettir. O'nun mu'cizesi, haber verdiği bütün şeylerde sâdık olduğuna delîldir. O'nun haber verdiklerinden bir kısmı şunlardır: "Benden sonra Peygamber gelmiyecektir", "İslâm yükselir, onun üzerine yükselen olmaz", "İslâm beş temel üzerine kurulmuştur;(Birincisi) Allahtan başka ilâh olmadığına şehâdet etmek, (diğerleri) namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve Ramazân-ı şerîf ayında oruç tutmaktır." Bu beş temel vazîfenin kıyâmete kadar kesilmiyecek ve kaldırılmayacak bir farz olduğunu beyân buyurmuş ve insanların kabirlerinde diriltileceklerini ve dinden sorulacaklarını, sonra haşir vaktine kadar âsilerin ıkâb (ceza) göreceğini, tâat ehlinin de ni'metler içerisinde olacağını haber vermiştir. O'nun haber verdiklerinden bir kısmı da; haşir, neşir, kıyâmetin meydana getirilmesi ve kıyâmetin vaktini Allahtan başka kimsenin bilmiyeceğidir. Halk haşrolacak ve hesaba çekilecek, sonra ehl-i Cennet, Cennette dâimî bir ni'met içine sokulacaklar, orada Rablerini göreceklerdir. Bu, cenâb-ı Hakkın ziyâde ikramı ve ihsânından dolayı olacaktır. Kâfirler ve mürtedler ise, Cehennem azâbında, kurtulma imkânları bulunmaksızın ebedî kalacaklardır. Âsîlerden bir topluluk da Cehennemde cezalandırılırlar, sonra Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) şefaatiyle, ulemânın, zâhid ve âbidlerin şefaatiyle ve mü'minlerin çocuklarının şefaatiyle Cehennemden çıkarılırlar. Bunların şefaatlerine nail olamayan, fakat kendisine önceden emân verilmiş kimseler, Allahü teâlânın rahmetiyle Cehennemden çıkarlar. Mü'minlerin âsilerinden birçokları, Cehenneme girmeden önce, ya Resûlullahın (aleyhisselâm) şefaatiyle veya Allahü teâlânın rahmetiyle mağfiret olunur. (bağışlanırlar). Kalbinde zerre miktarı îmân olan kimse Cehennemde kalmaz.

Mü'minler ma'siyet (günah işlemek) sebebiyle kâfir olmaz ve îmândan çıkmazlar. Çünkü ma'siyet, taraflardan bir tarafta olup kalbdeki îmân münâfi değildir (onu yok etmez). Allahü teâlâ Kehf sûresinin otuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "Gerçekten îmân edip sâlih ameller işleyenlere gelince; şüphe yok ki, biz, öyle güzel bir amel işleyenin mükâfatını zayi etmeyiz" buyurmuştur. Resûlullah da (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur. "Kalbinde

zerre miktarı imân olan kimse Cehennemde kalmaz. Kalbinde zerre miktarı kibir ya'nî küfür bulunan kimse de Cennete girmez." imândan zerre miktarı demek; şirkten, şek ve şüpheden arınmış olan i'tikâd demektir, imân ne zaman bunlarla biraraya gelirse, küfür ve bid'at Şâibeleriyle lekelenmiş olur ki, böyle bir îmâna sâhib olan, mü'min ismini almaya müstehak değildir.

İmâm-ı İsferâînî, icmâ' konusunda şunları yazmaktadır:

İcma', haktır ve ümmetin üzerinde icmâ' ettiği şey de, söz olsun, fiil olsun kat'î olarak hak olur. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfi buna delîldir: "Ümmetim dalâlet (sapıklık) üzerinde ittifâk etmez." Onların hepsinin yalan üzerinde ittifâk etmeleri caiz olsaydı, şeriatten (dînî hükümlerden) ba'zı şeyleri gizlemeleri de caiz olurdu. Böyle olunca da, şer'î tekliflere ulaştıran delîllere i'timâd bâtıl olur, teklif ve şeriat sakıt olurdu. Kur'ân-ı kerîmde icmâ'ın aslı (temeli, delîli), şu âyet-i kerîmedir Nisa sûresinin 115. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurulmaktadır "Her kim de, kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra, Peygambere aykırı harekette bulunur ve mü'minlerin yolundan başkasına uyar giderse, onu döndüğü sapıklıkta bırakırız. Âhırette de kendisini Cehenneme koyarız ki, (Cehennem) ne kötü bir dönüş yeridir."

Müslümanların üzerinde icmâ' ettikleri şeylerden birisi şudur: Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından ismen bildirilen on kişi Cennet ehlindendir. Onlar da; Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talhâ, Zübeyr, Sa'd, Saîd, Abdurrahmân bin Avf ve Ebû Ubeyde İbn-ül-Cerrâh'dır (r.anhüm). İcmâ' edilen husûslardan biri de, bunların hanımları, çocukları ve torunları da mü'mindirler ve Cennet ehlindendirler. Bunlar, dînin ileri gelenlerinden olup, Kur'ân'dan ve şerîatten (İslâmiyetten) hiçbir şeyi gizlememişlerdir. Bunun gibi Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra dört halîfenin hilâfeti üzerinde birleşmişler ve bunların Kur'ân'dan ve şeriatten hiçbir şeyi gizlemedikleri, bilâkis Onun yolunda en güzel şekilde yürüyüp, müslümanları dinde sabit kılma husûsunda güzelce çalışmaya muvaffak olduklarını bildirmişlerdir. Allahü teâlâ da şu âyet-i kerîmesinde onları sena eylemiştir (övmüştür). Zikredilen âyet-i kerîme, Fetih sûresinin yirmidokuzuncu âyet-i kerîmesidir. Allahü teâlâ, bu âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurmaktadır: "Muhammed (aleyhisselâm)Allahü teâlânın peygamberidir ve O'nunla birlikte bulunanların (ya'nî Eshâb-ı Kirâmın) hepsi kâfirlere karşı şiddetlidirler. Fakat, birbirlerine karşı merhametli, yumuşaktırlar. Bunları çok zaman rükû'da ve secdede görürsünüz. Herkese dünyâda ve âhırette her iyiliği, üstünlüğü, Allahü teâlâdan isterler. Rıdvânı, ya'nî Allahü teâlânın kendilerini beğenmesini isterler. Çok secde ettikleri yüzlerinden belli olur. Onların hâlleri, şerefleri böylece Tevrât'da ve İncîl'de bildirilmiştir, İncîlde de bildirildiği gibi, onlar, ekine benzer, ince bir filiz yerden çıkıp kalınlaştığı, yükseldiği gibi, az ve kuvvetsiz oldukları hâlde, az zamanda etrâfa yayıldılar. Her tarafı îmân nûru ile doldurdular. Herkes filizin hâlini görüp, az zamanda nasıl büyüdü diyerek, şaşırdıkları gibi, hâl ve şanları dünyâya yayılıp, görenler hayret etti ve kâfirler kızdılar."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Eshâbının en üstünleri olan Ebû Bekr ve Ömer (r.anhüm) hakkında şöyle buyurdu: "Benden sonra iki kişiye, Ebû Bekr ve Ömer'e uyunuz."Hazreti Osman'a dâir de şöyle buyurdu; "Kendisinden meleklerin haya ettikleri kişiden ben haya etmiyeyim mi?" Hazreti Ali (radıyallahü anh) hakkında ise, "Sizin en üstün kadı olanınız(hükümleri en iyi bilip halledeniniz) Ali'dir" buyurdu. Hasen ve Hüseyn (r.anhüm) hakkında, "O ikisi, Cennet ehli gençlerin seyyidleridir (üstünleridir)", Ebû Bekr ve Ömer (r.anhüm) hakkında yine, "O ikisi, Cennet ehlinin kâhillerinin (otuz ile elli yaş arasındaki olgun kişilerin) seyyidleridir (efendileridir) Fâtımatü'z-Zehrâ (radıyallahü anha) hakkında"Alemlerin kadınlarının

seyyidesi (üstünleri) dört kadındır. Fâtıma, Hadîce, Âsiye ve Meryem binti İmrân", Hazreti Âişe (radıyallahü anha) hakkında "Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirid yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir" buyurdu. Bu hadîs-i şerîfi, Arabların tiridi, üstün görmedeki âdetlerine göre buyurmuştur.

Diğer bir hadîs-i şerîfte; "Dîninizin üçte birini Âişe'den (radıyallahü anha) öğreniniz" buyurdu. Yine onun hakkında; "O, fakîhedir (fıkıh âlimidir)" buyurdu. Fâtıma (radıyallahü anha) hakkında şöyle buyurdu; "Fâtıma benden bir parçadır, onu sevindiren şey beni sevindirir, onu üzen şey beni üzer." Eshâb-ı Kirâmın hepsi hakkında ise şöyle buyurdu: "Eshâbım, yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyete erersiniz", İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) hakkında: "Ümmetim içinden İbn-i Ümm-i Abd'in râzı olduğuna ben de râzı oldum" buyurdu. Ebû Ubeyde İbn-ül-Cerrâh (radıyallahü anh) hakkında; "Ebû Ubeyde ümmetimin emînidir" buyurdu. Zübeyr (radıyallahü anh) hakkında: "Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim de ümmetimden havarim Zübeyr'dir" buyurdu. Mu'âviye (radıyallahü anh) hakkında "Ümmetimin en halîmi Mu'âviye'dir" buyurduktan sonra, ona şöyle duâ buyurdu: "Allahım, onu hâdî (hidâyette) ve mehdî (başkalarını hidâyete sevkeden) kıl. Onu hidâyete ulaştır ve başkalarını da onunla hidâyete ulaştır."

Sahâbe-i Kirâmın faziletlerine dâir haberler o kadar çoktur ki, bu muhtasar kitaba sığmaz. Bunlardan maksâd şudur: Hulefâ-i râşidîn hak üzere idiler. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı, muhikk (doğruyu yerine getiren, doğru), mü'min, ihlâslı ve sâdık idiler. Hulefâ-i râşidînin takdim ettiklerini Eshâb-ı Kirâm da takdim ederler, onların kararlaştırdıklarını onlar da hak ve sıdk (doğru) olarak kararlaştırırlardı. Hepsi de Ebû Bekr'e (radıyallahü anh), "Ey Resûlullahın halîfesi", Ömer'e (radıyallahü anh) ise, "Ey Emîr-el-mü'minîn" diye hitâb ederlerdi. Osman ve Ali'ye de (r.anhüm) "Ey Mü'minlerin emîri" diye hitâb ederler, Ali de (radıyallahü anh), kendinden önceki halîfelere böyle hitâb ederdi. Onun hilâfeti sırasında da ona bu şekilde hitâb edilirdi.

Fırka-i nâciyenin i'tikâdına dâir bildirdiğimiz bu dînî (hükümleri) kim kabûl ederse, o, hak üzerinde ve sırât-ı müstekîmdedir (doğru yoldadır). Kim bunları bid'at ehlinden sayarsa, kendisi bid'atçı olur. Kim bunu dalâlet olarak görürse, kendisi sapık olur. Kim bunları tekfir ederse (kâfir sayarsa), kendisi imansız olur. Kim îmânı küfür, hidâyeti dalâlet, sünneti bid'at kabûl ederse, onun bu i'tikâdı küfür, dalâlet ve bid'at olur. Bunun aslı Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfinden alınmıştır: "Kim, müslüman kardeşine "Ey kâfir" derse, bu söz ikisinden birine râci olur." Bu cümleden hareketle, biz ancak bizi bid'atçi kabûl edeni bid'atçi, bizi sapık göreni sapık, bizi tekfir edeni imansız görürüz.

Ebü'l-Muzaffer İsferâînî, âkil ve baliğ kimselere i'tikâdın temellerini öğrenmenin farz olduğunu anlattıktan sonra, fıkıh mes'elelerini sormayı teşvik konusuna geçip, şöyle demektedir: "Bu mevzûda Nahl sûresinin kırküçüncü âyeti vardır. Bu âyet-i kerîmede Allahü teâlâ meâlen şöyle buyurmaktadır "Bilmiyorsanız, zikir ehline sorunuz!" İhtiyaç hâlinde ve hâdise vukû'unda suâl vâcib olur. Eğer sormaz, kendi bildiğine göre yapar da, hatâ veya isâbet ederse, onun fiili (işi), Allahü teâlânın emrine yapışmak olmaz. Bunun kendisiyle cenâb-ı Hakka yaklaşılan bir ibâdet olması caiz değildir. Bunun için Allahü teâlâ suâl sormayı emretmiş, Enbiyâ sûresi, 7. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurmuştur: "Bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz." Bu, müslümanların üzerinde, ittifâk ettikleri şu mes'elede olduğu gibidir: "Bir a'mâ, kıbleyi sorar, sonra ona doğru namaz kılarsa, kıble yanlış olsa bile, sorduğu için namazı sahîh olur. Sormadan kılarsa, isâbet etse bile bu namazı sahih olmaz ve iade etmek vâcib olur. Bu, şuna benzer; avamdan bir kişi, kendi kafasına, göre amel etmesi veya sual ehlinden olmayan kimseye sorması hâlinde, ibâdetinde isâbet etse bile, bu ibâdeti mu'teber olmaz ve üzerine iade vâcib olur. Bu durum, Ehl-i sünnetin ekserisinin sözlerine göre ibâdetlerde olur. Fakat

akidlerde (ya'nî insanlar arasındaki muâmelelerde) böyle değildir. Şeriat hükümlerinde, taklîd ehlinin (ictihâd sahibi olmayıp da bir hak mezhebe tâbi olması icâb edenin) yaptığı her şeyi sorması vâcib olur. Herkese sorması da caiz olmaz. Bu caiz olsaydı, kendisine göre hareket etmesi de caiz olurdu. Zira, o şahıs ile müctehidlerin sıfatlarını taşımayan kimse arasında fark yoktur. Bunun için Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki: "Bilmiyorsanız zikir ehlinden sorunuz." Resûlullah da (aleyhisselâm) "Bu ilim dîninizdir. Dîninizi kimden aldığınıza bakınız" buyurmuştur."

İsferâînî, kitabının bir başka yerinde sözüne şöyle devam etmektedir:

Bil ki, Ehl-i sünnet vel-cemâatin i'tikâdına dâir zikrettiklerimizin hepsinde, İmâm-ı Şafiî ile İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ve bütün ehl-i hadîs ve ehl-i re'y imamları arasında hiçbir ihtilâf yoktur. Bu imamlar; Mâlik, Evzâî, Dâvûd, Zührî, Leys bin Sa'd, Ahmed bin Hanbel, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân bin Uyeyne, Yahyâ bin Maîn, İshâk bin Râhûye (Râheveyh), Muhammed bin İshâk Hanzalî, Muhammed bin Eslem Tûsî, Yahyâ bin Yahyâ, el-Hüseyn ibn-ül-Fadl el-Acelî, Ebû Yûsuf, Muhammed, Züfer, Ebû Sevr ve diğerleri gibi Şam, Hicaz, Irak, Horasan, Mâverâünnehr'deki Eshâb, Tabiîn, Tebe-i tabiîn imamlarıdır. Yukarıdaki iki grup arasında ihtilâf olmadığını tahkîk etmek isteyen, Ebû Hanîfe'nin (radıyallahü anh) kelâma dâir tasnif ettiği "El-Âlim vel-müteallim" adlı eserine baksın. Bunda bid'at ve ilhâd ehlini kahr edici delîller vardır. Bunun gibi, yine onun "El-Fıkh-ül-ekber" adlı eserine baksın. Bu kitabı Ebû Hanîfe'den (radıyallahü anh) Ebû Muti' yoluyla, sahih bir isnâd ve mu'temed bir tarik kullanarak Nişâbûr'un reîsi olan Ebû Abdullah Belhî rivâyet etmiştir. Yine Ebû Hanîfe'nin (radıyallahü anh) vasıyyete dâir Osman Leysî'ye yazdığı mektûbu okusun. Bunda bid'at ehline cevaplar vermiştir. Ebû Hanîfe'nin (radıyallahü anh) kelâma dâir tasnif ettiği "El-Kıyâs" kitabına da baksın. O bu kitapta, mülhidlere, âlemin kadim olduğunu iddia edenlere reddiye yazmıştır. Bunun yanında "Kitâb-ur-redd alel-berâhime" isimli eserine ve diğer eserlerine de bakılabilirse, iki mezheb arasında bu konuda hiçbir ayrılık olmadığı görülür. Onların mezheblerine dâir bu anlattıklarımıza muhalif olarak anlatılanların hepsi yalan ve iftiradır. Dîninde, aslı olmayan şeylerle amel eden kimseler, din imamlarına hurafeleri nisbet etmekten çekinmezler. Çünkü Allaha ve Resûlüne yalan isnâd etmekten çekinmeyen kişiler, müslümanların imamlarına (din âlimlerine) yalan isnâd etmekten de çekinmezler. Nitekim kaderiyyenin ve Eshâb-ı Kirâm düşmanlarının ba'zı habis (çirkin) akideleri, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'ye (radıyallahü anh) nisbet edilmek istenmiştir. Onların bu iddiaları seni aldatmasın, İmâm-ı a'zam, onlardan ve nisbet etlikleri şeylerden uzaktır.

İmâm-ı İsferâînî, kitabının onbeşinci babının ikinci faslında da; âhırette, yalnız Ehl-i sünnet vel-cemâatin kurtulacağını ifâde etmektedir. Kendileri için, bu sıfat tahakkuk edecek kimseler şu âyet-i kerîmeye uymakla me'mûrdurlar Allahü teâlâ Âl-i İmrân sûresinin otuzbirinci âyetinde meâlen; "Ey sevgili Peygamberim! Onlara deki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz! Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever" buyurdu. Allahı sevmek, Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) tâbi olmakla mümkündür. Allahü teâlâ, bu âyet-i kerîmede, Resûle (aleyhisselâm) tâbi olmanın, Rabbin kulunu sevmesine sebeb olduğunu beyân buyurmaktadır. Resûlullaha (aleyhisselâm) daha tam ve kâmil muhabbet edene, Allahü teâlânın muhabbeti daha kâmil ve tam olur. Bu ümmet içerisinde Resûlullahın (aleyhisselâm) haberlerine ve sünnetlerine bunlardan daha çok uyan yoktur. Bunun için bunlar Eshâb-ül-hadîs ve Ehl-üs-sünne vel-cemâat gibi isimlerle isimlendirilmiştir. Resûlullaha (aleyhisselâm) fırka-i nâciye sorulduğu zaman; "Benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurmuştur. Çünkü onlar, Resûlullahtan (aleyhisselâm) gelen haberleri alıp, mezheplerini onlar üzerine bina ederler ve onlarla amel ederler. Onlar, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) tatbik ettiklerini uygularlar. Bunların arasına, râfizîler ve hâriciler gibi Eshâb-ı Kirâmı kötüleyenler girmezler.

Resûlullaha (aleyhisselâm) fırka-i nâciye sorulduğunda, diğer bir rivâyette: "(Onlar) cemâattir" buyurmuştur. Bu sıfat da bize mahsûs olan bir sıfattır. Çünkü

muhtelif fırkaların avamı ve havâssı (ileri gelenleri ve orta tabakası) onları “Ehl-i sünnet vel-cemâat” diye isimlendirirler. “Cemâat”i kabûl etmeyen havâric ve revâfıd (haricîler ve râfizîler) ve icmâ’ın sahîhliğini kabûl etmeyen mu’tezile, nasıl bu ismi alır ve Resûlullahın (aleyhisselâm) zikrettiği bu sıfata lâyık olur? Ehl-i sünnet vel-cemâat, edille-i şer’iyye denilen; kitâb, sünnet, icmâ” ve kıyâs-ı fukahâ isimli delîllerin hepsini kullandıkları hâlde, onların muhalifleri, bu delîllerden ba’zılarını red etmektedirler. Bundan da ortaya çıkmaktadır ki, Ehl-i necât, şerîatin (dînin) bütün temellerini kullananlar olup, onlardan bir çoğunu iptal edenler değildir. Ehl-i sünnet, kendi aralarında birbirlerinin tekfir edilmemesi lâzım geldiğinde müttefiktirler. Aralarında, uzaklaşmayı ve tekfiri gerektirecek bir ayrılık yoktur. O hâlde bunlar, hakkı yerine getiren cemaat ehlidir. Allahü teâlâ, hakkı ve hak ehlini muhafaza buyurur. Nitekim İnsân sûresinin yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyurur: “Yâ Muhammed! Biz Kur’ânı hikmet muktezâsınca, sûre sûre, âyet âyet indirdik.” Müfessirler demişlerdir ki: Bununla tenakuzdan korumayı murâd buyurmuştur. Muhaliflerin fırkalarından hiçbir fırka yoktur ki, aralarında tekfir ve uzaklaşma, bulunmasın. Zikrettiğimiz gibi haricîler, râfizîler ve kaderiyye birbirlerini tekfir ederler. Öyle ki yedi ayrı fırka mensubları, bir mecliste bir araya gelmişler, birbirlerini tekfirden dolayı gruplara ayrılıp, çekip gitmişlerdir.

Yine Nisa sûresinin 82. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: “Eğer O (Kur’ân) Allahü teâlâdan başkası tarafından olsaydı, ya’nî insan sözü olsaydı, onda tenâkuz-ı ma’nâ (ma’nâların çelişmesi) tefâvüt-i nazm (lafizların farklılığı) gibi birçok ihtilâflar bulurlardı.”

Abdullah bin Ömer (r.anhüm), Peygamberimizden (aleyhisselâm), meâl-i âlisi; “Kıyâmet günü yüzlerin kimi beyaz kimi siyah olur. Yüzleri siyah olanlara siz inandıktan sonra kâfir mi oldunuz? Şimdi kâfir olduğunuz şey sebebiyle Cehennem azâbını tadın” olan Âl-i İmrân sûresinin 106. âyet-i kerîmesinin tefsîrine dâir şunu nakletmiştir “Yüzleri ak olanlar, cemâat ehli, âhırette yüzleri kara olanlar ise, kitâb ve sünnete tâbi olmıyan hevâ (bid’at) ehlidirler.” Cenâb-ı Hak, En’âm sûresinin 159. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurmuştur ki: “Onlar ki Enbiyânın ba’zısını tasdik ve ba’zısını tekzible dinlerini fırkalara ayırdılar ve dinlerinde de bölük bölük oldular. Sen onlardan değilsin, gerisin (senin onlarla hiçbir ilgin yok).” Dinlerinde fırkalara bölünenler, hak yol üzere olmayanlardır. Muhaliflerin fırkalarından zikrettiklerimizin hepsi, aralarında gruplara ayrılmışlardır. Nitekim ba’zı ihtilâflarını belirttik. Bundan da, onların dinden ayrıldıkları, Ehl-i sünnet vel-cemâatin ise, İslâmın sağlam halatına, dînin kopmaz ipine yapıştıkları ve gruplara ayrılmaksızın dînin temellerinde müttefik oldukları, bu sıfatlarıyla muhaliflerinin değil, ancak bunların Ehl-i necât oldukları ortaya çıkmaktadır.

İmâm-ı İsferâînî onbeşinci babın üçüncü faslında da Ehl-i sünnetin faziletlerini ve onlara mahsûs övünülecek şeylerin beyânı üzerinde durmakta, bunları yedi madde hâlinde özetlemektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 212

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 395; cild-5, sh. 11

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 310; cild-5, sh. 38

4) Keşf-üz-zünûn sh. 268, 340, 442, 1820

5) Et-Tebsîr fid-dîn ve temyiz-ül-fırkat-in-nâciyet-i an-il-firak-il-hâlikîn.